

MA'NAVIY-MA'RIFIY SOHANING RIVOJLANGAN DAVLATLAR TAJRIBASI MISOLIDA

Pardayev Sobit Abduvali o'g'li,

Samarqand davlat universiteti "Musiq ta'limi" kafedrasida o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada butun dunyo yoshlari hayotida ma'naviy-ma'rifiy sohaning o'rni yuksak ahamiyat kasb yetishi yoritib berilgan.

***Kalit so'zlar:** Ma'naviy-ma'rifiy, jamiyat, madaniyat, sport, psixologiya, diagnostik, prognostik, uyushmagan yoshlar.*

АННОТАЦИЯ

В статье подчеркивается важность духовно-образовательной сферы в жизни молодежи во всем мире.

***Ключевые слова:** духовно-просветительская, социум, культура, спорт, психология, диагностика, прогноз, неорганизованная молодежь.*

ABSTRACT

The article emphasizes the importance of the spiritual and educational sphere in the lives of young people around the world.

***Keywords:** Spiritual-enlightenment, society, culture, sports, psychology, diagnostic, prognostic, unorganized youth.*

KIRISH

Rivojlangan mamlakatlarda ma'naviy-ma'rifiy sohaning tajribasini o'rganish bu jabhada ta'lim tizimi va oila bilan uyg'un faoliyat ko'rsatganini ko'rsatadi. Masalan, Amerika 2000: ta'lim strategiyasi»

(1991 y.) hukumat qarorida ta'lim muassasalari «yuksak rivojlangan jamiyat rivojini belgilab beruvchi markaz» ekanligi belgilab berilgan¹.

Yaponiya davlat byudjetining xarajat qismida «Maktab» so'zi o'rniga 1978 yildan boshlab «Maktab, madaniyat, sport» so'zlari kiritilgan. Bu byudjetdan nafaqat maktab, balki maktabdan tashqari ta'lim muassasalari (kutubxona, muzeylar, hordiq maskanlari, sport muassasalari va h.k.)lar bilan birga tushunilishi mustahkamlab qo'yilgan. Bu esa yapon maktablarini o'quvchilar hayotining markaziga aylantirgan².

Oila bilan olib boriladigan ma'naviy-ma'rifiy ish barcha ijtimoiy ishlarning ajralmas qismi hisoblanadi. Bu birinchi navbatda, pedagogik va psixologik muammolarni hal etishga qaratilgan faoliyatni o'z ichiga oladi. Qo'shma Shtatlardagi

¹ Джуринский А.Н. «Сравнительная педагогика». - М.: Академия, 1998.-С.88.

² Джуринский А.Н. «Сравнительная педагогика». - М.: Академия, 1998.-С.160.

oila(mijoz) bilan ijtimoiy va pedagogik ishlarning mazmuni bilan tanishish ijtimoiy xizmatchining aralashuv jarayonida amalga oshiradigan vazifalarini (diagnostik, prognostik, ijtimoiy-tibbiy, ijtimoiy-pedagogik, psixologik, ijtimoiy, kundalik, kommunikativ) aniqlash imkonini berdi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

“Aralashuv” — intervention atamasi oilaning yoki uning atrofida yashovchilarning iltimosiga binoan va o‘zi bilan yoki muayyan muammoli vaziyatga javoban mijozning muayyan ijtimoiy sharoitlari uchun mas‘ul bo‘lgan boshqalar bilan hamkorlikda boshlangan faoliyatini ifodalash uchun qo‘llaniladi. U oila va ijtimoiy xodimning ish jarayonining barcha bosqichlarida faol, maqsadga muvofiq yo‘naltirilgan ishtirokini ta‘minlaydi.

Prinsiplar bu - oila bilan ijtimoiy-pedagogik ishlarning mazmuniga, shakllariga va usullariga qo‘yiluvchi asosiy talablar bo‘lib, ular orasida: «insonparvarlik prinsipi», «ob‘ektivlik prinsipi», “tizimlilik prinsipi”, bag‘rikenglik prinsipi, “oilani hayotning markazi etib belgilash” prinsipi, «oilaning ijobiy qiyofasi prinsipi» kiradi. Ushbu prinsiplar oilalarning yordamga ehtiyojlarni aniqlashga va o‘z muammolarini hal qilishda oilaning rolini faollashtirishga yordam beradi.

O‘tgan asrning 60-yillarida AQShda ijtimoiy ishni tashkil qilishning tibbiy modeli amalda bo‘lgan yillar hisoblanadi. Tibbiy yondashuvda oila ma‘naviyatiga potensial pasient sifatida yondashildi va u bilan yuzaga keladigan barcha muammolar bemorning o‘zidan va uning «ma‘naviy kasalliklari» deb baholandi. 60-yillardan boshlab, ijtimoiy ish ham davolanish va ham o‘zgartirishni birlashtiradigan ekologik yondoshuvni qo‘llashga qaratildi.

"Uyushmagan yoshlar" muammosi dunyoda yangi ma‘naviy-ma‘rifiy muammoni - uyushmagan yoshlar sub‘kulturasini paydo qildi. Buyuk Britaniya, Germaniya va Kanadada uyushmagan yoshlar bilan olib boriladigan ijtimoiy pedagogik ishlarning ustuvor yo‘nalishlari muqobil o‘quv va intizomiy dasturlar, yoshlar bilan mobil aloqa qilish va profilaktik dasturlarni amalga oshirishdan iborat. Bunda yoshlarning deviant xulqini o‘zgartirishga qaratilgan muqobil ta‘lim va intizom dasturi doirasida quyidagi ish uslublari qo‘llaniladi. Yoshlar bilan mobil pedagogik ishlarning o‘ziga xos xususiyati ular bilan uchrashuvlar tashkil etish va uslubiy yordam berishdan iborat. Bunda asosan individual, gurux bilan birga maslahat, ma‘rifiy muzokaralar va ijobiy namuna usullaridan foydalaniladi.

Rivojlangan mamlakatlarda ijtimoiy pedagogik faoliyatning samarali metodlaridan biri – bu yoshlarni ularga qiziq bo‘lgan, dolzarb mavzulardagi munozaralarga jalb qilish hisoblanadi. Bunday munozaralarda ishtirok etish yoshlarda

pozitiv fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi, xamda ijtimoiy, ma'naviy, mafkuraviy muammolarni hal qilishda ularga turli xil manbalardan olingan ma'lumotlarni "filtrlab", har taraflama o'lchab, qaror qabul qilishni o'rgatadi. Shu bilan birga o'zaro ishonch muhiti, e'tiborlilik, ularning submadaniyatga mansubligini tanqid qilmasdan qabul qilish muhim ahamiyat kasb qiladi.

Uyushmagan yoshlar guruhlar bilan ishlashda horijiy davlatlarda katta e'tibor profilaktik-preventiv metodga qaratiladi. U ijtimoiy-pedagogik dasturlar orqali amalga oshirilib, ijtimoiy begonalashuv, yolg'izlik (oila, ta'lim muassasalaridan ajrab qolish) darajasini qisqartirishga qaratilgan. Profilaktik dasturlarning aksariyat qismi («Aggression Replacement Training»; «School-based mentoring programs»; «Olweus Bullying Prevention Program», «Anti-Bullying-Programmes», «Skillstreaming», «Programmes of Peer Mediation») ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi. Bunda uyushmagan yoshlar to'qnash keladigan muammolarning oldini olish va qisqartirish maqsadida profilaktik va korreksiyalash ishlari olib boriladi.

Ma'naviy-ma'rifiy ishlar texnologiyasi — oldiga qo'yilgan ijtimoiy tarbiyaviy maqsadlarga erishishni kafolatlovchi, nazariy asoslangan ijtimoiy tarbiya jarayonini amalga oshirishning shakllari, uslub va vositalarining tizimli algoritmidir. U ilmiy modellashtirishga tayanadi hamda aholi, guruh, shaxslarning xususiyatlari va sifatlarini rivojlantirishning muayyan bosqichida o'lchash va baholash imkoniyatlarini beradi.

Hozirgi kunda dunyoda barcha sohalar kabi ma'naviyat va ma'rifat sohasiga turdosh bo'lgan ta'lim-tarbiya, madaniyat, muzey sohalariga diversifikatsiya prinsipi keng joriy qilinmoqda. "Diversifikatsiya" - mahsulot ishlab chiqarish assortimentini kengaytirish hisobidan ko'paytirish va tor, bir yo'nalishda qotib qolishdan voz kechis³, sifatida ta'lim-tarbiya xizmatlarining variativligini, madaniyat muassasalari, muzey dasturlarini rang-baranglashtirishda namoyon bo'lmoqda. Bu borada tadqiqotchilar M.Y.Oleshkov, V.M.Uvarov, G.V.Ganshina, G.I. Gribkova, S.Sh. Umerkayeva, A.S.Telmanova, O.S.Nagornaya va boshqalarning ishlari diqqatga sazovordir.

Biz ma'naviy-ma'rifiy faoliyat diversifikatsiyasi deganda aholining turli toifa va qatlamlari bilan olib boriladigan targ'ibot-tashviqot, ijtimoiy tarbiyaviy ishlarda bir xil qoliplardan voz kechgan holda samaradorligini oshirishning yangi metodlari, shakllari assortimentini kengaytirishni tushunamiz.

³ Большой толковый словарь русского языка. Современная редакция / под ред. Д.Н. Ушакова. - Москва: Дом славянской книги, 2011. - 960 с. С.168.

Mahalla, qishloq, mehnat jamoasining ma'rifiy xususiyatlarini yoritish va aniqlash targ'ibot texnologiyasining diversifikasion vazifasi hisoblanadi. Buning uchun muayyan targ'ibot yo'nalishining boshqalaridan farqlanishini ta'minlaydigan bir ma'noli aniqlik, tashhis jarayonida baholanadigan bilimlar darajasi va sifatini aniqlash uchun tegishli metod va vositalarning validligi; va mezonlarning aholida ma'naviy-ma'rifiy bilimlarining ishonchli shakllanganligini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Ma'naviy-ma'rifiy ishlarni texnologik asosga qurish, diversifikatsiyalash bo'yicha 127 nafar ma'naviyat va ma'rifat ishlari bo'yicha maktab direktori o'rinbosarlari bilan o'tkazilgan suhbatlarda ularning mafkuraviy tarbiya maqsadlarini belgilash va amalga oshirishda, ijtimoiy buyurtmani pedagogik texnologiya nuqtai nazaridan talqin qilish, tadbirlar shakllarini to'g'ri taqsimlashda qiyinchilikka duch kelishlari ma'lum bo'ldi. Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi huzuridagi "Ma'rifat" targ'ibotchilar jamiyati a'zolaridan iborat olim va tajribali mutasaddi mutaxassis-ekspertlarning fikricha, o'tkazilayotgan ma'naviy-ma'rifiy, targ'ibot tadbirlarining 75%ini ommaviy, 14%ini guruhli, 1%ini yakka tartibdagi, 6%ini virtual va 4%ini bosma shakldagi targ'ibot shakllari tashkil etmoqda.

Ta'kidlangan targ'ibot shakllaridan har biri o'z diversifikasion imkoniyatiga ega. Masalan, teleko'rsatuvlar va radioeshittirishlar targ'ibotning ommaviy(total) shakllari sifatida keng tarbiyaviy maydonga ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega. Ammo ularda targ'ibot ob'ektlarining yosh, kasbiy, shaxsiy va boshqa xususiyatlarini hisobga olish imkoniyati yo'q. Bu kamchilik esa individual suhbatlar orqali to'liq bartaraf etiladi. Ana shuning uchun targ'ibotning ommaviy, guruhli va individual shakllaridan, eng muhimi – virtual targ'ibot imkoniyatlaridan o'rinli foydalanish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Olib borilayotgan izlanishlarimiz ularoq, qarshi targ'ibotni hamma maktablarda, mahalla, korxonalar, ta'lim muassasalarida bir xil uslubiy qolip asosida olib borib bo'lmasligini ko'rsatdi. Uni tashkil qilishda qo'yilgan vazifa va maqsadlardan kelib chiqqan holda turli xil uslub va vositalarni qo'llab, targ'ibotning samarali shakllaridan foydalanish lozim. Lekin yot targ'ibot faktlarini zamonaviy g'oyaviy kurashlar, mustaqil taraqqiyotimiz, milliy manfaatlarimiz nuqtai nazaridan kelib chiqib baholash asosiy tamoyil bo'lib qolaveradi.

Bu borada G'arb mamlakatlarida hordiq chiqarishning nazariy va amaliy masalalarini ko'zda tutuvchi konsepsiya yaratilgan bo'lib, unda hordiq deganda "shaxsning o'zining fuqarolik, kasbiy va oilaviy majburiyatlaridan xoli bo'lgan holatda o'z ixtiyori bilan, dam olish, hordiq chiqarishi, o'z bilimlarini oshirishi,

ijtimoiy-madaniy ijod bilan shug'ullanishi tushuniladi. Ko'rinib turganidek, g'arb mamlakatlarida hordiq konsepsiyasi fiziologik, psixologik, ma'rifiy, estetik, kommunikativ, kompensatorli-ijodiy funksiyalarga egaligini ko'rsatib turadi. An'anaviy talqinda uch asosiy funktsiya alohida qo'llaniladi. Bular rekreatsiya, hordiq va jismoniy-ma'naviy rivojlantirish hisoblanadi.

“Hordiq+ma'rifat”ning amerika modelida hordiq funktsiyasi yetakchilik qiladi. Yevropa modelida esa shaxsning ma'naviy rivojlantirishga ko'proq e'tibor qaratiladi. Shveysariya, Germaniya va Fransiyada “ijtimoiy-madaniy animatsiya” tadbirlari yetakchilik qilib, bunda hordiq tadbirlarining ijtimoiy pedagogik yo'nalishi ustuvorlik qiladi. Hozirgi paytda mamlakatimiz ma'naviy-ma'rifiy ishlar tajribasida ushbu yo'nalishning elementlarini ko'rish mumkin. Misol uchun Navro'z, Mustaqillik bayrami va boshqa ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarda ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, madaniy mavzulardagi ma'ruzalar bilan bir vaqtda tadbirlarda teatr aktyorlari, atoqli xonandalar, estrada qo'shiqchilari, so'z ustalarining birgalikda chiqish qilayotganlari buning isbotidir. Bu esa “Hordiq+ma'rifat” formulasining ijobiy namunasi bo'lib, tadbirlarning rasmiylashib, siyosiylik ketishining oldini olmoqda. Yuqoridagilardan kelib chiqib, ma'naviy-ma'rifiy ishlarda hordiq va ma'rifat balansini to'g'ri baholashga doimiy e'tibor qaratib borish talab etiladi.

Rivojlangan davlatlar pedagogikasida hordiq masalasining ma'naviy-ma'rifiy, tarbiyaviy mohiyatini ochib beruvchi “ijtimoiy-madaniy animatsiya” texnologiyasi ma'naviy-ma'rifiy ishlar pedagogikasi nuqtai-nazaridan katta ahamiyatga ega. Ijtimoiy-madaniy animatsiya har bir tadbir oldiga nafaqat tinglovchilarning hordiq'ini chiqarishni, balki har bir ishtirokchining ma'nan o'sishiga, boyishiga yordam berishni, xizmat qilishni ko'zda tutadi.

Shuningdek, kitobxonlik madaniyatini oshirish texnologiyalari borasida Yevropa mamlakatlarida keng tarqalgan “Adabiy salon”, “Falsafiy salon”larini misol qilib keltirish mumkin. “Adabiy salon”ga kundalik turmush ikir-chikirlaridan qochib, muhabbat, baxt, sadoqat-xiyonat, tartib-betartiblik to'g'risida muloqat qilish uchun kelishadi. Har juma kuni Sena qirg'og'iga 20 nafar navqiron «salone» (salon muxlislari) yig'ilishadi. “Falsafiy salon”larda ham 40dan ortiq “salone”lar haftada bir yig'ilishib, “Insoniyat qayoqqa qarab ketayapti?”, «Insoniyat rivojlanayaptimi?» kabi masalalar atrofida munozara qilishadi. Shuningdek, Parijda “Falsafiy kafe”, “Adabiy salon”, “Nazm to'garagi”, “Tarix muxlislarining kechki ovqati” kabi ma'rifiy klub-uyushmalar Dijon, Nisse, Strasburg shaharlarida ham ko'p uchraydi.

XULOSA

Mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy ishlarning asosiy tamoyillari sifatida ilmiylik, tizimlilik, tarixiylik, aniqlik va tezkorlik, muntazamlik, hayotiy misollarga tayanish, ta'lim-tarbiya ishlarining uyg'unligi, targ'ibot jarayonining izchilligi, ma'naviy-ma'rifiy ishlarda erishilgan ijobiy natija va yutuqlarga tayanish kabilar milliy va xorijiy tajriba integratsiyasining muhim metodologik bo'g'inlari bo'lib xizmat qila oladi.

REFERENCES

1. Джурицкий А.Н. «Сравнительная педагогика». - М.: Академия, 1998.-С.88.
2. Джурицкий А.Н. «Сравнительная педагогика». - М.: Академия, 1998.- С.160.
3. Большой толковый словарь русского языка. Современная редакция / под ред. Д.Н. Ушакова. - Москва: Дом славянской книги, 2011. - 960 с. С.168.
4. Современный образовательный процесс: основные понятия и термины.— М.: Компания Спутник+. М.Ю. Олешков, В.М. Уваров. 2006. Диверсификация высшего образования в условиях социокультурного взаимодействия вуза и музея / Г.В. Ганышина, Г.И. Грибкова, С.Ш. Умеркаева // Российские регионы: взгляд в будущее. - 2015. - № 4. - С. 87- 104. Тельманова, А.С. Диверсификация роли школьного музея в социально-культурном пространстве [Электронный ресурс] // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. - 2014. - № 28. - Режим доступа: <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/774-1412571683.pdf>.
5. Нагорная, О.С. Музейный менеджмент в современной Европе: вызовы среды, концептуальные подходы, практические решения / О.С. Нагорная // Вестник Совета молодых учёных и специалистов Челябинской области. - 2015. - № 1. - С. 38-46.
6. Кротова Ю. Педагогика досуга в англоязычных странах. - СПб., 1994. – С. 146.
7. Кротова Ю. Педагогика досуга в англоязычных странах. - СПб., 1994. – С. 146.